

pracovníkov z oblasti rímskeho práva a právnych dejín, pre študentov práva a dejín, ako aj pre obyčajného právnicka (či dokonca politika), ktorý si rád zalistuje v kvalitnej, no pútavej spisbe z obdobia dávno minulého, no napriek tomu spôsobilému priniesť nečakane veľa inšpirácie aj do súčasnosti.

Róbert Brtko*

Wojtczak Sylwia – Witczak-Plisiecka Iwona – Augustyn Rafał. **Metafory konceptualne jako narzędzia rozumowania i poznania prawniczego.** Warszawa: Wolters Kluwer, 2017, 510 s.

Je metafora pouze literárním a rétorickým konstruktem plnícím specifické jazykové funkce (zejména tedy slouží k „ozvláštňení“ jazyka a její doménou je oblast krásné literatury), anebo má fundamentálnější roli, která tradičním pohledům zůstává zakryta? Pod vlivem přelomové knihy G. Lakoffa a M. Johnsona *Metaphors We Live By* z roku 1980 (v češtině vydané v překladu Mirka Čejky pod názvem *Metafory, kterými žijeme* v nakladatelství Host v roce 2002), jež oživuje – byť v umírněnější podobě – myšlenky anglosaských romantiků (hlavně P. B. Shelleyho), řada současných lingvistů zastává názor, že metaforičnost je hluboce zakořeněna v běžném i v odborném jazyce. A nejenom v jazyce, ale i v samotném lidském myšlení a pojmech, které volíme. Neznalost metafor v určité oblasti brání tomu, aby se mohl mluvčí úspěšně zapojit do příslušného (vědního) diskurzu. Tento aspekt však doposud zůstává stranou zájmu představitelů řady vědních oborů, právo nevyjímaje.

Monografie *Metafory konceptualne jako narzędzia rozumowania i poznania prawniczego* (*Konceptuální metafory jako nástroje právního uvažování a poznání*) z pera přední polské právní teoretičky působící na Právnické fakultě Lodžské univerzity S. Wojtczak a dvou lingvistů I. Witczak-Plisiecké a R. Augustyna usiluje obrátit pozornost právní obce právě na tuto opomíjenou problematiku. Na rozdíl od prvního i druhého analytického „obratu k jazyku“ totiž doposud nedošlo v právní vědě ke „kognitivnímu obratu“ (s. 12). Důvodů vysvětlujících tento stav – obecných i specificky právních – lze dle autorů formulovat více. Předně správnému pochopení skutečné povahy a role metafor brání všeobecně rozšířené přesvědčení, že metafory existují pouze na úrovni jazyka a nikoliv konkrétních pojmů. Dále je to názor, že v jazyce používané názvy jsou v zásadě doslovné, a že lidské uvažování není nijak ovlivněno naší tělesností a mozkiem (s. 63). U řady právníků pak k tomu přistupuje i mínění, že právo je autonomní, což je dáno mnohdy neuvědomělým setrváním v zajetí „*pozitivistického paradigmatu*“ (s. 16), který se projevuje nahlížením na právo jako na určitý systém, preferováním jazykového výkladu a přečeňováním formálně-logické analýzy textu. Mnohdy k tomu přistupuje i vnímání práva jako určitého vnějšího objektivního faktu. Je proto třeba právní obec seznámit s kognitivní optikou nahlízející na metafory jako na základní koncepty, jimiž se setkáváme se světem, se sebou samými, jimiž si organizujeme zkušenost a díky nimž jsme schopni naše pojmy utřídit. Autoři (si) přitom od této nové – kognitivní – perspektivy slibují, že mj. přesvědčivě

* Doc. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc., katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. E-mail: robert.brtko@flaw.uniba.sk.

„vysvětlí existenci určitého nepřiliš rozsáhlého, ale fakticky se vyskytujícího minima obecně platných argumentů“ (s. 22), jež se používá v právním uvažování a které jiné právní teorie (například v poslední době velmi populární diskurzivní přístupy) nejsou s to v plné šíři pojmout. Jde přitom o počín novátorský, a to i z pohledu světové právní vědy, neboť v současnosti existuje jen pár publikací, které by se konceptuálními metaforami šířeji zabývaly (za zmínku stojí především kniha S. L. Wintera *A Clearing in the Forest. Law, Life and Mind* z roku 2001, dále monografie *Metaphor and Reason in Judicial Opinions* napsaná v roce 1992 H. Bosmajianem, a nejnověji dílo S. Larssona *Metaphors and Norms. Understanding copyright law in a digital society* vydané v roce 2011).

Adresáty recenzované knihy však mají být i lingvisté, tlumočníci a překladatelé právních textů, kteří sice mívají relativně dobré povědomí o pracích Lakoffa a Johnsona, popřípadě i jejich dalších kognitivních souputníků působících na Kalifornské univerzitě v Berkeley (M. Turner, G. Fauconnier, E. Sweetser), ale mnohdy jim chybí hartovské „vnitřní hledisko“, aby správně porozuměli specifikům právního a právníckého jazyka. Od zamyšleného okruhu adresátů se pak odvíjí i struktura publikace, která se vedle předmluvy vnitřně člení do pěti částí.

V první kapitole jsou čtivým a přístupným způsobem představeny – primárně pro právníky – základní východiska teorie konceptuálních metafor, tedy klíčové pojmy, členění, atributy, jakož i samotná metodologie provádění „onomaziologicko-kognitivní“ analýzy textu (s. 64 a násl.). Obdobně iniciační charakter však mají i ty části první kapitoly, které jsou v první řadě určeny lingvistům a překladatelům/tlumočnickům právních textů. Zde jsou uvedeni do soudobého stavu poznání právní nauky o povaze právního a právníckého jazyka. Mimo jiné je opakovaně akcentován fakt, že k rozdílům mezi těmito jazyky na straně jedné a obecným etnickým jazykem na straně druhé dochází nejenom na sémantické, ale zejména na často opomíjené pragmatické úrovni (s. 88 a násl.). V této souvislosti je pak představena z pohledu tuzemské právní vědy zajímavá tzv. normativní koncepce pramenů práva vypracovaná dnes již klasickým polským právním teoretikem a logikem Z. Ziemińskim, v níž lze spatřovat rozvinutější alternativu k Hartovu „pravidlu uznání“ (*rule of recognition*), a která umožňuje v každém jednotlivém případě určit, zda určité pravidlo je závazné (s. 94 a násl.). Doplněno je to o diferenciaci „samostatně existujících“ (*samoistnych*) a „nesamostatně existujících“ (*niesamoistnie*) pramenů práva, kterou navrhla další čelní osobnost polské právní vědy, L. Morawski.

Na tuto úvodní a obsahově neobvykle rozsáhlou kapitolu navazují nejhodnotnější části práce, které zprvu v kapitole II. na nesmírně bohatém vzorku analyzují metaforičnost polského právního jazyka. Autoři se přitom zaměřují na oblast trestního práva a civilního práva, a to jak hmotného, tak procesního. Výběr těchto právních odvětví není náhodný. Záměrem bylo zkoumat obvykle nejdéle rozvíjené části práva, které se současně navzájem významně liší v řadě ohledů (např. ve způsobech právní regulace, která je preferována). Rozbor normativních právních textů je doplněn i o analýzu polského zákoníku o obchodních korporacích. Pozornosti však neuniká ani jazyk polské právní praxe, zejména tedy ten, jenž se objevuje v soudních rozhodnutích (kapitola III.). Stranou nezůstal ani jazyk používaný právními teoretiky a dogmatiky (kapitola IV.).

Základním smyslem těchto tří kapitol je ověřit pravdivost vstupní domněnky autorů, že metafory plní významnou roli v právním uvažování. Pro vyřešení takto stanoveného výzkumného problému je zvolena již dříve zmíněna dvanáctikroková onomaziologicko-kognitivní metoda inspirovaná O. Jäkelem. Zprvu je tedy testováno, zda se vůbec v právních textech objevují metafory, a pokud ano, zda se jedná o obecné metafory vyskytující

se v kterékoliv oblasti daného etnického jazyka, anebo o specifické právní metafory. Poté, co je prokázán četný výskyt metafor v právních textech, jsou odlišeny konvencionalizované metafory, tedy hromadně používaná přirovnání, od individuálních metaforických vyjádření. Další pozornost se upíná na prvně uvedený druh metafor, u nichž četnost a rozšířenost použití (jejich konvencionalita) upozaduje jejich kreační element, a to do té míry, že se někdy dokonce jeví jako „mrtvé“ (*dead metaphors*). Konvencionalizované metafory slouží jako východisko pro formulaci metaforických řetězců, což autorům umožňuje identifikovat další metafory a jejich konkrétní projevy v právních textech. Například autoři si všímají, že zmiňuje-li se v právních textech slovo právo, mnohdy v pozadí stojí metafora stavby. Promítá se to pak do toho, že třeba ústava se označuje jako základ práva, nejvyšší patro či úroveň právního řádu, popřípadě jsou využívány další deriváty spojené s představou stavby. Dále například za v právní nauce frekventovaným slovem argumentace lze dle autorů vidět metaforu války, která se promítá do dalších obrátů používaných v souvislosti s argumentací (např. někdo útočí, nalézá slabá místa, nevyhraje ve sporu, používá vhodnou strategii či ne/úspěšnou obranu). Identifikované metafory jsou posléze autory systematizovány dle různých kritérií. Za mimořádně zajímavou fází je však třeba označit vyhledávání alternativních metafor spojovaných s určitým názvem. Například právnická osoba může být pojímána jako osoba, jindy jako věc, někdy jako celek, jindy jako množina prvků apod. Tato různá metaforická uchopení téhož pojmu mohou zásadně ovlivňovat následné vnímání určitého institutu (respektive jsou způsobilé ovlivnit celou kognitivní strukturu). Na rozboru celé řady rozhodnutí polských soudů je poměrně přesvědčivě doloženo, že metafory mohou plnit klíčovou roli v rozhodovací činnosti, a to buď jako jedna z premis vlastního rozhodování, anebo předurčují způsob (podobu) uvažování soudy. Pluralitou použitých metafor jsou rovněž vysvětlovány rozdíly mezi různými výklady téhož ustanovení. Interpretační problémy mohou však pramenit i z toho, že exegget zvolí nevhodnou metaforu pro své úvahy (např. rozšířené pojetí autorského díla jako původní hmotné věci a jeho kopií jako hmotných předmětů, jež napodobují originál, vede k ztrátě elasticity autorského práva).

Tyto i další závěry se objevují ve shrnující páté kapitole. Nicméně je třeba dodat, že stejně jako úvod byl v závislosti na zamýšlený okruh čtenářů rozdělen do dvou relativně svébytných částí, tak i závěrečná kapitola člení závěry do tří skupin. Jmenovitě na ty, jež jsou relevantní převážně z pohledu jazykovědce, dále překladatele a konečně i právníka (a jejichž některé nosné teze byly prezentovány výše). Oproti předchozím částem je tato poslední kapitola poměrně stručná (na druhou stranu dílčí závěry jsou formulovány i u rozboru jednotlivých metafor). Jde o důsledek toho, že hlavní autorka publikace, S. Wojtczak, v samostatně paralelně vydané monografii *The Metaphorical Engine of Legal Reasoning and Legal Interpretation* (Warszawa: C. H. Beck, 2017) ve vztahu k právu a zejména jeho výkladu podrobně teoreticky rozvíjí ústřední ideu knihy vnímající metafory jako pomyslné „epicentrum poznání a nejvýznamnější prvek vytváření obrazu světa a společenského života“ (s. 35). Proto by se dalo recenzovanou knihu chápat jako odrazový můstek pro tuto další studii. Současně provedená kognitivní analýza, mezi jejíž největší klady bezpochyby patří důkladnost a reprezentativnost zvoleného vzorku, legitimizuje relevanci těchto již spíše teoretických bádání.

Lze však upozornit i na určitá diskutabilní místa, která by možná vyžadovala další zkoumání či pouze doplnění v textu. Zejména tedy v úvodní kapitole je nabídnut místy možná až příliš nekritický a zjednodušený obraz kognitivních metafor navržený *Lakoffem* a *Johnsonem*. Konkrétně řečeno, autoři přebírají členění i příklady základních metafor

používaných v angličtině. Je ale otázkou, zda tyto bez dalšího fungují i v jiných jazycích a ve společnostech na různých úrovních rozvoje. Kupříkladu dovozují, že základní tzv. orientační metafory – nahoru/dolů – jsou vždy spojené s kladným (nahoru), nebo negativním hodnocením (dolů). Proto „*jen obtížně by bylo možné nalézt příklad, kdy ,hora je spojena s negativní hodnotou‘*“ (s. 45). Rčení typu „*na vrcholu krize*“ či „*to je vrchol všeho*“, jež jsou v češtině běžně používána, avšak správnost této teze relativizují. Souvisí to s další, fundamentálnější otázkou. Z recenzované knihy není zcela jasná míra významové intersubjektivní metafor/jazyka, ve kterém jsou používány. Na jednu stranu je tvrzeno, že význam používaných pojmů je vždy relativní, tj. je „*vystavěn z perspektivy určité osoby. Význam není věcí a není něčím objektivně daným*“ (s. 35, obdobně i s. 46, s. 65). Současně je upozorňováno, že metafory – zejména konvencionální – a jejich systém nejsou arbitrární, „*ve skutečnosti je motivován a formován společnou lidskému druhu tělesnou přirozeností a způsobem fungování ve světě*“ (s. 63). Ujasnění této otázky je přitom stěžejní z pohledu hlavního záměru autorů spočívajícího v nabídnutí přístupu, který „*odmítá relativismus*“ (s. 23). Za problematický vidím též závěr, že metafory mj. „*podporují procesy konceptualizace různorodých jevů, systematické pojímání fenoménů*“ (s. 49–50), což je ilustrováno na větách typu „*Je několik moudrých hlav na této univerzitě.*“ nebo „*Bílý dům ohlásil termín setkání*“ (s. 49, další příklady s. 36). Z pohledu klasické logiky jsou tato mnohoznačná vyjádření vnímána jako vadná a svědčí o jazykové nekompetenci mluvčího (tzv. chyba hypostáze). Je otázkou, zda posunutím těchto výroků do roviny metafor zpětně nedochází k legitimizaci nevhodného či zkratkovitého vyjadřování.

Nicméně tyto i další drobné připomínky nijak neumenšují finální kvalitu díla. Nabízí se přitom otázka, zda by nestálo za to provést obdobnou studii zaměřenou na tuzemské právní texty.

Katarzyna Żák Krzyżanková*

Mezioborovost, specializace a konec velkých debat. Úvaha nad knihou. Hackney James R. Jr. *Legal Intellectuals in Conversation*. New York: New York University Press, 2012, 245 s.

1. Soudobé proměny filosofie/teorie a vize jejich konce

Začátkem roku 2018 vyšla na stránkách německého týdeníku *Die Zeit* poměrně provokativní esej publicisty a filosofa *Wolframa Eilenbergera* o neutěšeném stavu německé filosofie. Autor uvádí, že i přes zájem širší veřejnosti, o čemž svědčí mimo jiné desetitisícové náklady populárně-filosofických časopisů jako *Hohe Luft* či *Philosophie Magazin*, i stále rostoucí množství profesionálních filosofů v populaci se v akademickém filosofickém prostředí již dlouho neodehrála žádná zásadní debata. *Eilenberger* připomíná, že věhlasní

* JUDr. Katarzyna Żák Krzyżanková, Ph.D., odborná asistentka katedry teorie práva a právních učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Email: krzyzank@prf.cuni.cz.